

# ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ сваког месеца у свескама од 3 и више табака.  
ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРЕБЈУ 12 дин., а ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ,  
ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 дин. на годину !

Претплата се шаље управи Државне Штампарије,  
а рукописи уредништву.

XII СВЕСКА

У БЕОГРАДУ, 30. ЈУНА 1881. Г.

ГОДИНА 11

## УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВИСОЧАНСТВА

Указом од 16 Јуна 1881 год. а на предлог министра просвете и црквених послова постављени су:

Милош Влајковић, свештеник сараорачки за писара треће кл. конзисторије јепархије београдске.  
Михаил Марковић, ђакон, за писара треће класе конзисторије јепархије неготинске.

Указом од 20 Јуна 1881 год. а на предлог министра просвете и црквених послова благовољело је Његово Височанство Књаз, наградити:

Таковским крстом трећег степена:

Професоре велике школе: Ђуру Даничића, Михаила Петковића и Мил. Кујунџића.

## Разрешења од дужности наставника основних школа.

Актом г. министра просвете и црквених послова разрешени су од дужности наставника основних школа:

у београдском округу:

Илија Белмаш, учитељ X кл. основне школе петчанске, 30 маја ове године.

у округу пожаревачком:

Милосав Ђурић, учитељ X кл. школе крепољинске, 19 Јуна о. г.

у округу крајинском:

Аркадије Драгојловић, привремени учитељ X кл. школе метришке, 19 јуна ов. год.

у округу врањском:

Ђорђе Јанковић, привремени учитељ X кл. школе сурдуличке, 2 јуна ове год.

## У М Р Љ О Ј Е:

Лука Раковић, учитељ осме кл. III и IV р. основне обреновачке школе, у окр. ваљевском, умро је 13 јуна ове године.

## ЗАПИСНИК ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ СВЕТА

## САСТАНАК LV

3 Јуна 1881 год. У Београду.

Били су: Потпредседник Ј. Пецић ; редовни чланови Ст. Марковић, ректор Вел. Школе, др. Јов. Валента; М Миловук; ванредни чланови: Јов. Туроман, Ст. Марковић професор, Св. Вуловић, Ђ. Тешић и др. Јарослав Кужељ.

## I

Чита се записник LIV састанка и савет га прима.

## II

Потпредседник саопштава писмо г. министра просвете и црквених послова од 2 ов. м. ПБр. 3348, којим позива савет да му да мишљење о томе: може ли се ученику VII разреда издати школска сведожба као свршном гимназисти ако не положи испит зрелости, и ако може, које ће се белешке ставити у сведожбу. Упућује се наставном одбору, који ће позвати за ту цел г. Ст. Марковића, ректора Вел. Школе, г. Св. Милосављевића, директора гимназије, М. Миловука, директора реалке, и да овај посао сврше до идущег састанка.

## III

Г. Јов. Туроман чита свој реферат о делу Стеве Лекића под насловом „Примери за латинске облике“.

*Главном просветном савету*

Према одлуци гл. просветног савета од 30 апр. т. г. добио је потписани на преглед и оцену дело: „Примери за вежбање у латинским облицима према лат. граматичи др. Ј. Туромана, скупио Стеван Лекић, професор гимназије новосадске“. Дело, које би било тако удешено, да се тиме, оно што се у почетку учења латинског језика из граматике научи, одмах и што боље утврди, била је једна потреба за наше гимназије, коју је требало већ поодавно подмирити. У петом разреду наших гимназија, у којем се у нас почиње учити латински језик, употребљава се за вежбање у правилним и неправилним облицима „Латинска читанка за гимназије и полугимназије књажевства Србије“, штампана још год, 1864. Како је празна и неударна ова књига, довољно је то да напоменем, да

су примери, на којима ученик треба да се вежба у латинском глаголу, смештени на цигле две стране, а примери за вежбање у свима облицима да су смештени па и то без икаквог реда и плана на 7 листи, и да већ на 16. страни долазе басне. Нека учитељ ма с како великом вољом предаје предмет, и нека су ученици ма како вредни, опет се поред оваке књиге, као што је ова латинска читанка од год. 1864., никако не може учинити добар успех у латинском језику.

Прека је дакле, као што рекох, била потреба једна књига, која би са свим удешена била према латинској граматичи, што се употребљава у нашим гимназијама, и којом би се нашим гимназистама олакшало учење језика латинског. Така књига јесу ови „примери за вежбање у лат. облицима“, који су резултат више годишње учитељске праксе г. Лекића.

Примери иду овим редом. Најпре долазе примери за вежбање у латинском читању. За тим долазе латински примери у 60 бројева за превођење на српски. На трећем је месту Vocabularium за сваки поједини број латинских примера. На четвртом су месту српски примери опет у 60 бројева за превођење на латински. На послетку има српско-латински речник за српске примере.

Врло је добро учинио г. Лекић, што је у предговору своје књиге уједно назначио, и како се треба служити књигом његовом уз прописану граматичу латинску. Који од учитеља латинског језика узради оним редом, који је начинио писац „примера“, оног ће ученици одмереним и поузданим кораком ступати напред у граматичи језика латинског.

И ово да споменем. Примери су ови, као што напред споменух, за вежбање у правилним облицима, употребљавали би се дакле у V. разреду наших гимназија. А донде, док се не израде и примери за вежбање у неправилним лат. облицима, могли би се ови примери с великом коришћу употребљавати и у VI гимн. разреду.

Према свему овом, што до сада рекох, види се, да сам ја тог мишљења, да ће „примери“ г. Лекићеви бити добитак за нашу школску литературу, и да заслужују, да се што пре штампају о државном трошку.

Ако гл. просветни савет усвоји ово моје мишљење, онда бих имао још да напоменем, колики би број екземплара ове књиге ваљало штампати, и какву награду г. Лекић заслужује за свој рад.

Како би се књига г. Лекићева употребљавала не само у нашим трима великим гимназијама, београдској, крагујевачкој и нишкој, већ — колико је мени познато — зацело још у трима српским гимназијама: карловачкој, новосадској и сарајевској, то би се онда сваке године трошило најмање 300 екземплара. С тога мислим, да се штампа бар у 1500 екземплара.

А као награду за труд, што га је потрошио г. Лекић на овако добро израђен учебник, предлажем 700 динара.

18 маја 1881 г.

у Београду.

Јован Јуџоман.

За тим би прочитан овај реферат г. Јов. Ђаје, професора.

*Господину председнику главног просветног савета.*

Вашим писмом од 4 овог мес. изволели сте саопштити ми одлуку главног просветног савета од 30 априла тек. год. којом ме је изабрао, да прегледам дело г. Лекића, под насловом „примери за латинске облике“.

Указаној ми почаст од стране главног просветног савета одазвао сам се тиме, што сам поменуто дело пажљиво проучио, па сам дошао до ових закључака:

1. Ови су примери за латинске облике врло брижљиво израђени, тако да практичном применом потпуно расветљавају сва главна правила о латинским облицима, и то оним истим редом, којим је написана граматика г. Ј. Туромана. Учење те граматике, која је за наше гимназије прописана, биће јако олакшато оваким примерима.

2. У нашим се гимназијама, по досадањим прописима, тражило од ученика после три године учења не само знање латинске граматике, него и разумевање тако званих лакших класичних писаца, као Корнелија Непота, Јулија Цезара и т. д. — Ово се за три године не може постићи, а по мом мишљењу није ни потребно да се у гимназији постигне.

Ако се призна, да класицизам данас све већма губи и треба да губи од свог некадашњег едукативног значаја у школама, онда остаје, да у гимназији треба онолико латинскога језика научити, колико је због многих разлога у опште потребно сваком образованом човеку, и у колико се то мора захтевати као темељ даљем стручном учењу свију оних наука, где је потребан латински језик.

За то пак, мислим, довољно је темељно и потпуно познавање латинске граматике, а то би се, уз припомоћ оваких примера за латинске облике и синтаксу, могло постићи и за три године.

С тог гледишта држим, да ће ово дело г. Стевана Лекића попунити једну врло осетну празнину у нашој школској књижевности, служећи као мост између латинске граматике и латинских класика, између опште гимназијске образованости и стручног универзитетског учења.

С тога мислим, да ово дело заслужује такву препоруку, јер је врло удесно за намењени му задатак.

26 маја 1881 год.

у Београду.

С поштовањем

Ј. ЂАЈА

професор гимназије беогр.

Савет усвајајући мњење референата одлучно је: Да се „Примери за латински облике“ од Стев. Лекића могу препоручити за школску књигу, а нарочито за V разред а за сад и за VI разред гимназије, да се штампају у формату латинске граматике Јов. Туромана, а писац да се награди са 50 динара од штампана табака.

IV

Г. Стојан Марковић, ректор, предлаже да се награде референти за свој труд, који су уложили око прегледања „Примера за латинске облике“. Но пошто

је на састанку било мало чланова, а желећи да се чује глас више њих о овом предлогу савет је одлучио: Да се питање о награди референтима изнесе на претрес идућег састанка.

V

Потпредседник ставља на дневни ред „Програм

за земљопис за средње школе“. Да би се о овом важном предмету чуло мњење више чланова, савет је одлучио:

Да се и овај предмет одложи за идући састанак.

Потпредседник је за тим закључио састанак.

## Питање о уређењу фонда за свештеничке удовице и сирочад и о уређењу свештеничког стања.

Овде се ниже јавности предају извештаји комисије и предлози које је она израдила о уређењу фонда за свештеничке удовице и сирочад, и о уређењу свештеничког стања.

До тих предлога дошло се овако:

Побуђен како потребом, да се свештеничко питање у нас доведе у ред, тако и представкама архијерејског сабора и гласовима који су се овда онда у јавности и у народној скупштини чули, министар је просвете и црквених послова 25 Октобра 1880 г. ЦБр. 462, наредио: *»да се прибаве потребни подаци о морталитету наших свештеника и да се одреде цифра породица која би сваке године фонду на терет цала, и да се прибави извештај о новцу, који је до сад на ту цель завештан«* у намери *»да би се могло почети размисљање о уређењу фонда за свештеничке удовице и сирочад, и да би се сазнало колики је капитал за оснивање тога потребан и колики би се приходи морали обезбедити, па да се установа та може остварити.«*

По тој наредби израђен је овај преглед.

По подацима, који су од конзисторије послати министарству просвете и црквених послова, од почетка 1863 до краја 1879 године дакле за 17 година, умрло је свега 419 свештеника, тј. годишње 25 (24·65), а од 100 3.61.

У појединим годинама посебно умрло је:

године	свега	од сто.
1863	28	4, 26
64	17	2, 65
65	21	3, 22
66	21	3, 20
67	25	3, 73
68	28	4, 12
69	20	2, 97
70	19	2, 82
71	16	2, 34
72	21	3, 00
73	32	4, 50
74	28	3, 96
75	17	2, 44
76	38	5, 34
77	36	5, 06
78	26	3, 74
1879	26	3, 77

Средња година старости, у којој су били умрли свештеници, била је 47, 41 и време проведено у чину свештеничком 22,—21 год.

Најмлађи умрли свештеник имао је 22 године старости а у чину био је 2 године; најстарији умрли свештеник имао је 104 године и вршио је дужност свештеничку 83 године.

Од 1863 до 1879 умрло је свештеника:

до	свега	годишње,	било је у чину
25 година,	7	0, 41	1, 29 год.
26—30 год.	31	1, 82	5, 32 „
31—35 „	47	2, 76	8, 53 „
36—40 „	61	3, 58	13, 02 „
41—45 „	62	3, 65	17, 85 „
46—50 „	58	3, 42	23, 28 „
51—55 „	35	2, 06	27, 74 „
56—60 „	45	2, 65	31, 78 „
61—70 „	49	2, 88	38, 92 „
71—80 „	18	1, 07	46, 44 „
преко 80	6	0, 35	56, 17 „

Према овим подацима цифра породица, које би ваљало издржавати, износи годишње 25, а толико би имало да се издржава из удовичког фонда.

По томе је министар просвете и црквених послова саставио комисију, којој је председавао начелник црквеног одељења, г. прота Јаков Павловић, одређен од министра просвете и црквених послова, а у којој су били чланови г. г. Сима Петровић, тад. члан београдске конзисторије и г. Ник. Стајевић парох београдски, одређени од г. митрополита; г. Милан Марић, рачуноиспитач IV класе Главне Контроле од г. министра правде, и г. Алекса Ђурић рачуноиспитач I класе министарства финансије, одређен од министра финансије. После дужег рада комисија је та поднела министру извештаје и формулисане предлоге који се ниже у целини штампају.

*Господину министру просвете  
и црквених послова,*

Потписани чланови комисије, коју сте ви господине министре, изволели одредити актом својим

од 30. Децембра пр. 1880 г. Бр. 491 част имају поднети вам приложени предлог закона, о „Фонду за издржавање удовица и сирочади умрлих свештеника.“

Пошто је у извештају комисије на ову цел одређене од 19 Новембра 1879 год. Бр. 505 и у извештају председника ове комисије као начелника црквеног одељења подручног вам министарства од 1. децембра пр. 1880 год. изложена сваколика дојакосна радња око оснивања напред поменутог фонда, у једно показано и све оно што је у горњој цели до сада учињено односно материјалне стране; то потписани чланови сматрају за сувишно у овоме извештају по ново достицати се дојакоснега рада и стања односећег се на поменути фонд, с тога част имају одмах прећи на поједине чланове законског предлога, који је ова комисија израдила.

По члану 7 остављено је да улагачи у 4 маха полагају основни улог, што се имало у виду оскудно стање свештенства.

По члану 8 законског предлога тек по истеку пет година почело би издржавање из овога фонда. Комисија држи да би се фонд брзо изцрпио, ако би се пре поменутог рока издавање отпочело. По статистичким податцима за пр. седамнаест година, које је комисија имала на расположењу, смртност је свештених лица  $3 \frac{61}{100}$ . По овоме, на приближно 1000 свештених лица долази годишње близу 40. смртних случајева. Међу тим остављено је право свакоме, да и пре одређеног рока осигура породицу, ако у напред уложи сав петогодишњи редовни улог; као и то што је у члану 9 дато право породици умрлога улагача, да ако би у току првих пет година овај умро' породица може продужити улагање до истека пуних пет година и тада добија право на издржавање. (чл. 8.)

Чланови 10 13 и 25 основани су на неједнакости имовног стања свештених лица а са обзиром на више мање једнаку спрему и права кандидата на свештена места; с тога комисија наводи да је и природно и правично да имућнији (већих парохија) свештеници помажу у улагању у овај фонд оскуднија свештена лица. По овоме је узета оваква сразмера по класама за плаћање улога и уживање издржавања; на један

динар издржавања имале би класе да плате основног и редовног једногодишњег улога I класа 60  $\frac{1}{2}$ , II 57, III 50, IV 45, V 40 п. динарских.

Члан 11 одредио је пет класа не само према садањем неуређеном стању свештеничких парохија којих има веома разноликих како по броју домова такс и по самом месту где се оне налазе (почев од 500 — 400 — 300 и тако даље до 40 домова) него је имајући у виду врлетне и ново ослобођене пределе убеђена комисија, да и у будуће неће се моћи постићи ни приближна једнакост у парохијама, — с тога је и нађено за нужно, да се све парохије поделе на пет класа.

Чланом 12 обухваћене су и манастирске парохије. Комисија је ово нашла за нужно и правично што су извор за овај фонд парохијски приходи, па према томе налази да је и природно и правично да се бар неки део од парохијских прихода ове врсте употреби на помагање и ојачање фонда за удовице и сирочац парохијских свештеника.

Чл. 15 одређује да се из ниже класе може прећи у вишу по драгој вољи улагачевој, а из више у нижу класу прелазак не дозвољава се.

Ово је учињено из разлога: што се хтело дати могућности да свештена лица, која овим предлогом добијају готово једину могућност да по својој смрти обезбеде своју породицу, могу по својој драгој вољи улагати у већу класу ради већег обезбеђења своје породице, — тим пре, што овако наређење не би ништа штетило интересу фонда, почем би овакав улагач морао да накнади сав неуложени вишак веће класе са интересом. Из веће пак класе у мању није дозвољен прелазак с тога, што би се у таквом случају отворило широко поље разноликом тумачењу овога закона; даље, што би се врло поуздано могло извести, да би се врло чести случаји тражења оваквог преласка појављивали и што би најзад могли удови свештеници без породе са већим правом тражити да пређу у нижу класу, а то би јако оштетило овај фонд; сем тога било би нешто, чега нема ни у једном од ове врсте закону и најзад што би се у оваквом случају рушила и сама основа прихода за фонд на сразмери парохијски прихода, а не на случајним каквим приликама које

по својој природи не могу никад служити за основу законску.

Код овог (14 чл.) има под% приложено одвојено мињење члана ове комисије г. Симе Петровића.

По члану 17 породица разчињеног свештеног лица има право на повратак улога без интереса. Ово је учињено из обзира на сиротно стање свештених лица, а имало се у виду и то, што су овакви случаји врло ретки.

Чл. 19 одређена ј) помоћ оним сиротним и старим родитељима свештених лица која су самохрана остала, а у сину свештенику изгубила су јединог ранитеља свога. Ово је учињено колико из хришћанског страдања, које свештенички ред ваља највише да исказује и с тога, што свештеник удов нема права на женидбу ни прелазак у друго какво стање.

Чл. 26 одређује, да окружни благајници — у Београду управа фондова, — издају издржавање породици умрлих свештених лица. Ово је учињено једино за то, да се не заводи нов број чиновника, а друго још и за то, што ће окружни благајници ову дужност врло лако, поред остале вршити, у у којој нема никаквог рачунског заплета.

Остале чланове предлога комисија сматра да није потребно објашњавати, једно што су неки од њих сами по себи довољно јасни, а друго што су неки од њих узети из закона о „пензионом фонду за удовице и сирочад умрлих чиновника“ с тим, што су ови последњи удешени према искључивој природи овог предлога законског.

Најзад комисија част има представити вам, господине министре, следеће:

Пошто је стање финансијско за сада оптерећено осталим државним издатцима, због чега се према решењу народне скупштине од 1864 год., не би могла одређена помоћ до бољих прилика овоме фонду из касе државне издати; то комисија част има молити вас, да изволите настати, да се учини предлог о допуни § 530 грађ. зак. који поред осталог да гласи овако: „но имаће лица свештеног чина да припада фонду за издржавање удовица и сирочади умрлих свештеника“, и у зак. о цркв. власт. прав. цркв. § 175 тач. 2, која такође да гласи овако: „едитимија до 30 дана може

се на захтевање осуђеног и новчано заменити, рачунајући дневно по 4 динара и ова новчана казна припада фонду за издржавање удовица и сирочади умрлих свештеника“

Уверавајући вас, господине министре, о нашем одличном поштовању, част нам је подписати се

18 Фебруара 1881 год.

У Београду.

Председник комисије,  
протојереј

ЈАК. ПАВЛОВИЋ с. р.

Чланови:

АЛЕКСА Д. ЂУРИЋ,  
I кл. рачуноводилач мин. финансије,

СИМА ПЕТРОВИЋ,  
члан конзисторије.

НИКОЛА СТАЈЕВИЋ, с. р.  
парох.

МИЛАН МАРИЋ, с. р.  
рачуноводилач глав. контроле.

## ПРЕДЛОГ ЗАКОНА

О ФОНДУ ЗА ИЗДРЖАВАЊЕ УДОВИЦА И  
СИРОЧАДИ УМРЛИХ СВЕШТЕНИКА.

Чл. 1.

За издржавање удовица и сирочади умрлих свештеника, оснива се нарочити фонд под именом: „фонд за издржавање удовица и сирочади умрлих свештеника“.

Чл. 2.

Министар финансије врши надзор над овим фондом, а њиме рукује и управља непосредно управа фондова, по наређењима која постоје за фонд удовица и сирочади умрлих чиновника.

Чл. 3.

Овај фонд несме се никад и ни у ком случају употребити на другу цел, осим на ону коју овај закон одређује.

Чл. 4.

Рачуне овога фонда прегледа главна контрола по наређењима која постоје за фонд удовица и сирочади умрлих чиновника, — и главни извод подноси управа фондова сваке године преко министарства просвете и црквених послова Архијерејском сабору

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

на увиђај и преко званичних новина предаје га јавности.

Чл. 5.

Основни капитал овога фонда састоји се:

- а, из готовине, која се на ту целъ находи код управе фондова, и
- б, Из главнога основног улога свију свештених лица.

Основни капитал овога фонда не сме се трошити.

Чл. 6.

Редовни приходи овога фонда јесу:

- а, Годишњи улози свију свештених лица,
- б, Од парохија по височајшем решењу од 29 јануара 1869 год. (збор 22 стр. 17),
- в, Прва месечна плата окружних протојереја,
- г, Таксе од синџелија,
- д, Новчана казна свештеника оба реда (сходно § 102 и 175. тач. 3. зак. о црквеним властима.),
- ђ, Интерес од капитала овог фонда,
- е, завештања и добровољни прилози,
- ж, Од имања лица свештеног чина, која без законог наследника умру.

Но ако би се показало да ови приходи фонда не буду довољни да подмирују расход, који се чини на издржавање удовица и сирочади умрлих свештених лица, то ће се, на предлог министра финансије, а по договору са Архијерејским сабором и министром просвете и црквених послова указом Њажевским проценат редовног улога сразмерно повисити.

Чл. 7.

Основни и редовни улог полажу код окр. благајника, — у Београду код управе фондова — сва свештена лица, која се у чину затеку, кад овај закон у живот ступи, у четири дела, а у року од једне године дана; тако исто и лица која буду рукоположена после ступања овог закона у живот, рачунећи од дана рукоположења.

Но, ако ко хоће, може како основни тако и редовни улог положити у један пут и то у првome или другome тромесечију.

Благајник ако не би наплаћени улог у року од 15 дана рачунећи од дана пријема послао управи фондова, платиће на исти 6% год. интереса.

Чл. 8.

Удове и сирочад умрлих свештених лица, добијају право на издржавање из овог фонда тек по истеку пуних пет година од дана кад овај закон у живот ступи.

Но ако би ко желио да му породица на случај смрти његове и пре у овом члану означеног рока добије право на издржавање, дужан је доплатити сав петогодишњи улог.

Чл. 9.

Ако би лице у овај фонд улажуће пре пет година умрло, а није редовни петогодишњи улог уложило, онда породица његова има право да продужи редовно даље улагање, и по измирењу истог добија право на издржавање. (чл. 8)

За пријаву горњег доплаћивања оставља се рок од 6 месеци, рачунећи од дана смрти умрлог, у противном случају губи право на доплаћивање и само јој се враћа уложени редовни улог без интереса.

Чл. 10.

Основни улог даје

I	класа	240
II	"	180
III	"	120
IV	"	80
V	"	60 динара.

Чл. 11.

По првој класи полажу улоге: сви окружни протојереји, намесници, свештеници окружних вароши, и сеоски свештеници, којих је број парохија преко 150 домова.

По другој свештеници варошица и сеоски којих је број парохија преко 200 домова.

По трећој они, којих је број парохија преко 150 домова.

По четвртој којих је број парохија преко 100 домова и

По петој, којих је број парохија испод 100 домова.

Чл. 13.

Редовне улоге плаћа годишње:

I	класа	108
II	"	84
III	"	60
IV	"	48
V	"	36 динара.

## Чл. 14.

Ко жели да из ниже класе пређе у вишу, дужан је овом фонду накнадити разлику са интересом 6%, између класе у којој је био, и оне у коју прелази. (чл. 7.)

## Чл. 15.

Парохијска свештена лица, која улажу у „пензиони фонд за удовице и сирочад умрлих чиновника“, као бивши чиновници, морају улагати и у овај фонд, и у такоме случају поред задобивеног права на пензију из горе поменутог фонда, имају право за своју породицу на издржавање и из овога фонда.

Но она свештена лица која иступе из државне службе после ступања овога закона у живот, и ако задрже права на улагање у пензиони фонд удовица и сирочади чиновника, дужна су како основне тако и редовне улоге (чл. 7) са интересом 6% годишње положити у овај фонд, рачунећи то од дана кад овај закон у живот ступи, па до дана кад из државне службе иступи, за оне који се затеку у чину; а за оне који буду после овога закона рукоположени, од дана рукоположења па до дана иступања из државне службе; даље пак улагање полагаће по прописима овога закона.

## Чл. 16.

Ако улагач неби основни и редовни улог по прописима овог закона уредно на време полагао, окружни благајник — управа фондова — известиће о томе надлежну конзисторију, која ће преко полицијских власти наредити да се одмах од прихода његовог наплата са интересом 6% год. изврши и новац у фонд унесе.

## Чл. 17.

Право улагања у овај фонд губи улагач, који буде осуђен на губитак чина, но у овом случају враћа се његовој породици само редовни улог без интереса.

## Чл. 18.

Издржавање из овога фонда добивају удове и сирочад умрлих свештених лица од дана смрти мужа — односно оца — по одредбама овога закона.

## Чл. 19.

Родитељи умрлих свештених лица удовог

стања, који су у овај фонд улагали пуних пет година, а нису по себи оставили децу, која би имала право на издржавање по овом закону, имају право на издржавање из овог фонда само у том случају ако су самохрани и тако сиротног стања, да се без ове помоћи не би могли издржавати, а неспособни су за рад.

Помоћ која им се даје несме прећи ону половину суме, коју би удова и сирочад умрлог имала уживати.

Конзисторија Епархијска као надлежна решава ко од родитеља умрлих свештених лица има право на издржавање из овога фонда по поднетим доказима.

Докази су, уверења: општинске и полицијске власти.

Решења конзисторије ове врсте извршна су кад их апелаторијска конзисторија одобри.

Но ако би се доцније дознало, да је стање ових родитеља у толико побољшано, да се могу издржавати, или да су до издржавања из овога фонда неистинитим путем дошли, онда ће им се таково одузети, а давци неистиних уверења узети на одговор по прописима кривичног законика.

## Чл. 20.

За дуг мужевљев — односно очев — не може се ништа из издржавања удовица и сирочади ни за извршење пресуда узети ни под забрану ставити.

(§. 380, 471. тач. 9. зак. о пост. суд. у грађанским парницама), а за дугове удовица, које оне саме редовним путем учине не може се више од једне четвртине издржавања на исту цел узети.

Ово вреди и за родитеље умрлих свештених лица.

## Чл. 21.

Усвојена и ванбрачна деца немају право на издржавање из овога фонда.

## Чл. 22.

Удовице и сирочад умрлих свештених лица могу издржавање уживати и изван Србије; но у таком случају задржаваће се 5% у корист овога фонда.

Сведоцбе о способности примања издржавања морају се од српских власти одоверити.

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А



## Чл. 23.

Удовице и сирочад умрлих улагача или њихови тутори обраћају се за издржавање надлежној конзисторији са овим документима:

а. изводом из протокола венчаних за осведочење брака са умрлим;

б. изводом из протокола умрлих за осведочење смрти мужевљеве — односно — очеве;

в. изводом из протокола рођених за осведочење година старости и брачног рођења деце;

г. сведочанством местне општинске власти да су деца жива;

д. Уверењем окружног благајника — управе фондова — по којој је класи улагано.

У случају ако је удовица сама остала:

а. изводом из протокола венчаних и

б. изводом из протокола умрлих.

У случају ако су деца остала сама.

а. изводом из протокола умрлих родитеља:

б. изводом из протокола крштених;

в. сведоџбом власти да су деца жива.

Ако се изводи из црквених књига не би могли набавити, онда се место њих могу употребити и друга доказна средства.

За напред побројана документа не наплаћује се никаква такса,

## Чл. 24.

Конзисторија ће, по саслушању заступника управе фондова, у року од 15 дана донети решење о праву на издржавање, одредивши, по овоме закону, класу и суму по којој ће удовица и сирочад умрлих издржавање примати.

Ово решење конзисторије ће одма спровести туторима умрлог и управи фондова која ће издати наредбу за издавање издржавања из овога фонда.

## Чл. 25.

Удовицама и сирочадима умрлих даваће се издржавање из овога фонда, и то :

По I класи	576
„ II „	468
„ III „	372
„ IV „	288
„ V „	240 динара годишње.

## Чл. 26

Издржавање ово издају окружни благајници непосредно или преко среске власти, а у Београду управа фондова, месечно.

## Чл. 27.

Удовицама и ћерима умрлих свештених лица, које би једине, без саучесника, уживале издржавање из овог фонда, може се по молби њиховој, на предлог министра финансије а по одобрењу Књаза на име удомљена издати један пут за свагда највише трогодишње издржавање, ако се то у интересу фонда за добро нађе, и ако се добије уверење, да се оне не би могле без те помоћи удати.

Ово благодејање издавање се после удаје удовице или кћери у року од 15 дана и то њој самој, а ако је малољетна, туторима њеним, и тиме јој престаје право на издржавање које ће до дана удаје примати.

## Чл. 28.

Право на издржавање губе:

а) удовица кад се преуда или кад буде осуђена за бешчастеће кривике, и

б, деца мушка кад постану пунољетна, или отпочну самосталну радњу, а женска кад се удаду.

Одвојено мишљење на чл. 14 пројекта закона за фонд удовица и сирочади свештеничке.

Поред првог става овога члана, где се дозвољава прелазак из ниже у вишу класу, ја сам мишљења, да се дода и други став овако :

*„Допушта се свештенику и ђакону, да услед ванредних узрока може прећи из више у нижу класу. Но у том случају не враћа му се вишак улога веће класе.“*

Моји разлози да овај став дође у овај закон следећи су :

1, Може се догодити да који од свештеника у имовном стању коначно пропадне каквим елементарним случајима, на прилику : поплавом и ватром, те изгуби кућу и остало имање, па би му веома теретно било, да и даље даје велики улог, који је условљен овим законом.

2, Може постићи помор и породицу свештеничку па поред тога и великих трошкова остане још и

самац, те нико од његових по овоме закону нема права на издржање из фонда, и

3, Пошто се пак таквом лицу не враћа вишак улога, онда, доследно судећи, и нема никакве штете за овај фонд.

Наравно, да ће се овакав прелазак из веће у мању класу дозвољавати само у таквим случајима, кад власт испита и добије потпуног уверења, да молба проситељева доиста заслужује њенога призрења.

Поштујем и мњење већине комисије која се у овоме питању обзирала на закон о фонду удовица чиновничких, али ја морам казати да су са свим други услови живота сеоског свештеника од живота чиновничког. Ови имају одређену плату, живе већим делом по варошима, а полиц. чиновници по

среским канцеларијама — у народним кућама и бесплатно; па нису ни изложени разним опасностима као сеоски свештеници. А ови (свештеници) опет, до сада и немају скоро никаквог сигурног дохода из кога би без осетности могли улоге давати а међу тим се одма морају састарати за кућу и што имања, — које пак, као што је напред речено, може доћи у страдателно стање, и по положеном овоме закону не оставља им се могућност да у оваким приликама колико толико своју тешку судбину олакшају.

Београд, Фебруара 1881.

Члан комисије,

СИМА ЛЕТРОВИЋ,  
свештеник, члан. конз.

## ИЗВЕШТАЈ

### заступника директора о стању лесковачке ниже гимназије

за 1879—80 школску годину.

На расписе господина министра од 17 маја ове год. ПБр. 2273, част ми је поднети господину министру извештај, који сам саставио у договору са професорским саветом.

У извештају се само излажу одговори на положена питања поменутог расписа, која се тичу овога завода. У заградама — поред римских бројева — су стављени арапски бројеви, те означају положена питања расписа. И то:

I-во (1) Предмети су предавани по наставном плану. Програми нису могли бити сви израђени у почетку школске године с тога, што су неки наставници доцније постављени, те су своје програме израђивали како је који долазио — у току године — и предмети су се предавали по тим програмима, пошто их је савет професорски прегледао.

II (2) Само је рачун свршен у почетку Априла, а сви су остали предмети свршавани од свршетка Априла па до краја Маја, по том су предмети повторавани (као што се обично ради у нижим разредима средњих школа).

III (5) Наставници су предавали по ручним штампаним књигама, и то: Српски језик (први и трећи део срп. граматике) по новим деловима српске граматике од Стојана Новаковића, Немачки језик у I-м разреду по немачком буквару за тај разред, а у II разреду по

Траутовој граматичи (први део од Ст. Д. Поповића, превод); Географију по књизи Ј. Драгашевића у оба разреда; Јестаственицу (минералогичку и ботанику превод од Јосифа Пецића) по А. Покорном; а Рачуница је диктирана по методу самог наставника тога предмета у оба разреда у 3 до 4 писана табака; Хришћанска наука у I разреду по прописаној историји црквеној са допуном из Св. писма, уводом у стару историју по Питц-овој великој историји и по др. Менке-у (orbis antiqui descriptis in usum scholarum edidit Dr. Th. Menke Gothae (1865.) а у II разреду диктандо четир и по писана табака, по хришћанском руском катихизису.

IV (6) Задачи су задавани у школи на часу по свршетку појединих одељака предаване науке, и то из српског језика, из немачког језика и из рачуна, а домаћи су задаци давани два пута недељно, четвртком из Немачког језика а недељом из српског и рачуна. Задаци ти поправљани су на израђеном учениковом задатку тако, да се сваком ученику засебно саопштавала учињена погрешка, а по некад (но ређе) измењивани су задаци међу ученицима, те су их сами поправљали један другом, па је наставник — ученицима поправљене задатке — на ново поправљао. У опште наставници су се држали поменутог расписа (од 19 Децембра 1866 год. №3712.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RU (7) Од хришћанске науке осетио се уплив на морал и дух ученика.

VI (8) Било је — овде у Лесковцу — тешкоћа у предавању Српског језика, а узрок је тешкоћама рђаво говорење српским језиком, махом (некако) према бугарском са 4 падежа свега (н. пр. »на татка« место татку и т. д.), и што је у многим реченицама други ред речи (погрешке односно синтаксе, н. пр. може се мењати, одговор је »не се може« место не може се мењати и т. д.) Ове су погрешке отклањане и могу се отклонити једино чистим говором наставниковим са децом више него и чим, и читањем — пред ученицима — састава написаних чистим и лепим српским језиком, но тако, да прво (и то увек) наставник чита чисто и полагано подуже, па онда ученик. За рад овога нужно је, да свака школа има све српске умотворине, као *песме, приче, аословице, загометке* и друга дела лепим српским језиком написана, а најбоље би томе припомогле лепе и занимљиве *приче* које би се могле дати деци у руке без сваке опасности ради читања и приповедања прочитане садржине. Ово би вредило и за оне крајеве српске, где се лепо и чисто говори, а камо ли овде, јер се читањем и приповедањем лепих прича — поред изучавања језика — добија у томе, што се тиме у деце изоштрава памтење и пробуђује љубопитство, отвара се воља ка читању (а овај је правац дечијег развијања јако занемарен).

VII (10) Изучавању страних језика у средњим и вишим школама циљ је двојака, а главна је изучити теорично језик као науку ради потпуне употребе језика у читању и разумевању научних (а и других) дела, а споредна је — но опет врло важна — циљ, владати практично језиком. Зарад прве — главне цели — потребне су добро удешена граматика и читанка за изучавање језика као науке, а зарад друге потребно је да предавач језика (практично) говори са својим ученицима кроз све разреде. Обе се ове цели — што се само по себи разуме — могу постићи у школи само тако, ако предавач добро влада туђим и матерњим језиком, ако зна језик као науку и добро и правилно истим говори.

Но како се у овом заводу предаје само немачки језик (у I и II разреду) имам учтиво казати своје и саветско мишљење о књигама по којима се предаје немачки језик у нижим разредима гимназије (I, II, III и IV разреду), и то:

Прво, *буквар* немачки — по коме се предаје у I разреду гимназије — *није удесан*, као почетни део, у толико, што он нема никакве свезе ни природног прелаза у Траутову граматiku, која се отпочиње учити у II разреду гимназије — ако се граматика Траутова

мора још задржати као школска књига, и служити за мерило поменутом буквару (почем и она није удесна, о чему ћу ниже поменути) — јер је у њ стрпан материјал без сваког реда и система тако, да ђак у њему учи неке речи (као *Thätigkeit* и т. д.) којих у Траутовој граматичи никако и нема, и једва ће те речи доћи тек у старијим разредима по што их је ученик већ заборавио. Па онда у њему су реченице са глаголским облицима, о којима ученик још није упознат као »*wurde gebogen*« и т. д. Буквар треба да је малена и кратка књижица, као што је наш буквар за I разред основне школе и као што су немачки буквари за I разред немачке основне школе, те да се ученици из истог упознају са гласовима и словима и науче читати, па одмах приступити граматичи с читанком.

Друго, и *Траутова* граматика не одговара намењеној цели *потајно*, ево зашто: у њој су разноврсне реченице поређане, те се морају изучавати само на памет, механично, а поред њих стављени су задаци за превод у којима свака реченица стоји засебно (као кад би била нека аксијома) или је највише у свези са једном или двама реченицима, тако, да ти задаци не садрже у себи ништа друго до обичних разговора, особито у прва два дела Траут-ове граматике. У њима (задацима) нема никаквих ни омањих а камо ли повећих прича, нити икаквих других ствари (састава које се казују и описују већим а лакшим реченицама те да се ђак може одатле — поред учења језика — још чему учити, освежавати и воље добијати. Укратко рећи сав је материјал удешен за механично изучавање језика. Само вешт и то врло вешт и смотрен предавач може сачувати ученике, са том књигом у рукама, и не затупити их, а ни против ако је предавач иоле невешт и несмотрен (те се строго не држи психолошко-педагошких начела) он може и најдаровитије своје ученике — поред све своје воље и енергије за напретком — затупити и убити им дух и вољу за учење тога језика, јер у тој књизи (као што је у неколико речено) нема скоро ничега, што би освежавало самог ученика и давало му воље и крепости ка изучавању језика. И ако је сасвим јасно и појамно, да се и у језику по нешто мора и механички, махинално учити, ипак је механизам у настави најопасније оружје за развитак природних дарова. На послетку, да се запитамо, који је до сада — бар у нас — научио ма који језик помоћу те (Олендорфове) методе, док није прегао читати и преводити.

Така школска књига удесна би била — нека ми је дозвољено рећи — само за лењог предавача, а за ученика је опасна, и што је ученик вреднији тим је за њ опаснија.

Најбоље би се успело са немачким језиком — као

са ма којим другим — кад би се за нас израдила сва четири дела немачке граматике према нашој Новаковићевој — граматички и то што је могуће краће, па онда уз граматичку читанку, која би била у свези са правилима граматике. У читанку уплести особине немачког језика — германизме — разместити их тако, да се потеже особине налазе у најлепшим и најпријатнијим причама и другим занимљивим саставима.

Што се граматике тиче, ма како била написана, из сваке се мора научити једно и исто, граматична правила, — законе по којима што бива у дотичном језику. Главна је — при изучавању граматике — прелазити на њена правила из читанке, т. ј. саме реченице, која се имају превести (на српски) из читанке, ваља тумачити граматичко правило и уводити ученика у граматичку. Од прилике такав је метод у Траут-овој граматички (она је читанка и граматика), само што су њој реченице без свезе и не обухватају пространије мисли (види напред поменуто махане).

Добро удешена читанка — поред добре граматике најбоља је књига за изучавање језика.

VIII (11) При предавању минералогичке и ботаничке употребљаване су:

а., Збирка ископа са кристалним (гипсанним) облицима (од Фрича у Прагу).

б., Шрајберове слике за ботанику;

в., Хербаријум од 142 врсте биљака од »J. Nagel-a.«

г., Zbirka slikanih prirodnina (mineralien et petrefacten) rudarstvo na pose i nauh ob okominah od Hartmanna,

д., Zbirka slikanich prirodnina najvažnije ljekovite i otrovne biljine srjednje Europe od Hartmanna,

е., Урамљене (22) слике страног биља што се трговином доносе, и

ж., Атлас од Челаковског за биље (ово је својина наставникова).

Ова су учили употребљавана корисно. Предавач је изводио ученике у поље и показивао им је у природи оно што су у школи учили. Скупљано је из околине познато биље и камење, које није од особите важности, те га не вреди спомињати.

Што се тиче наставног плана односно предавања природних наука цео је савет заједничког мишљења: природне науке по својој важности стоје напоредо са матерњим језиком и математиком, те с тога ваља их предавати у свима — нижим и вишим разредима средњих школа, као врло важне науке. А кад их ваља предавати, главно је питање како — при предавању ваља почињати, да ли природним редом: минералогичку, ботанику па зоологију, дакле од простих тела ка сложенима или почињати од ближих и познатијих, па ма и сложенијих тела па ићи ка непознатијим, према

психолошко педагошком начелу наставе (које је поникло зарад неразвијених (моћи) душевних моћи дечијих). Ово је начело признато и најважније (у почетној настави) и оно вреди за све науке подједнако; само што у примени тога начела влада понекад природан а по некад неприродан систем, према природи саме науке која се предаје. н. пр. према томе се начелу предаје, у нас у основним школама, Земљопис, само што се предавање Земљописа неподудара са предавањем природних наука — према том начелу у толико, што се при предавању Земљописа почиње од познатијег и лакшег ка непознатијем и тежем, а природно, на против код природних наука од познатијег и тежег ка непознатијем и лакшем, али неприродно. И Српски језик мора ће се предавати према поменутом начелу сада — кад, хвала богу и поштованом писцу већ имамо израђене делове Српске граматике т. ј. прво ће се морати изучавати, за науком о гласовима наука о облицима речју, па тек после наука о основима (бар према садањој спреми коју ученици основних школа доносе у средње школе), и ако је неприродан ред, јер ће ученици тешко или никако моћи разумети науку о облицима и т. д.

Дакле, то начело вреди и за природне науке (можда још највише) те ваља у I разреду почињати са зоологијом, у II. са ботаником, а у III. са минералогичком и хемијом, а обе последње продужити упоредо и у IV разреду. Сваки ће наставник признати, да ученици наши изнесу најмање знања — односно природних наука — из хемије и минералогичке у средњим школама, те с тога треба хемију предавати бар са минералогичком напоредо, ако се она — ма из ког узрока — не може предавати пре минералогичке; јер нема смисла учити хемијски састав минерала а немати појма о хемији, састојцима (елементима) тела.

Природни систем, у предавању природних наука био би потпун само онда, кад би се у првом разреду почињало са хемијом, у II са минералогичком, у III са ботаником, а у IV са Зоологијом продужујући хемију у сва четири разреда напоредо; и онда би се хемија — веома важна наука — могла добро проучити кроз 4 године па после V, VI, VII разреда продужити природне науке ма којим редом. Дакле ако би се могло почињати са хемијом, онда би имало потпуног смисла држати се природног реда при предавању природних наука, а иначе ваља почињати обрнуто (према поменутом начелу).

Нека ми је дозвољено поменути: почињати са хемијом, стало би више материјалних жртава, дакле било би скупље, што такође ваља имати на уму. Но школа ваља да буде школом, и свака уштеда од школе доноси више штете но користи. Но ако се баш мора

уштедети од школе, онда би боље било све дворазредне гимназијске реалнице бар оне које се не могу подићи на 4 разреда гимназије — укинути а остале претворити у ниже гимназије од 4 разреда, јер је и онако слаба корист од тих дво-разредних школа по томе, што ученик — који непродужи и остале разреде — из њих не износи неку целину, јединицу знања, коју би могао с коришћу употребити у своме јавном животу, већ је то његово знање за практичан живот с врло малом разликом, онолико колико и из добре основне школе.

Вредност школа цени се по каквоћи а не по количини (по квалитету а не по квантитету). Но ако се хоће неукидати дво-разредне реалнице, онда нека учини општина оно што држава не може — као што доиста држава све не може — па нека сама купи све хемијске апарате и препарате, кад хоће школу.

IX (12) У изучавању рачунице показује се добар напредак у овом заводу. При предавању овога предмета рађено је усмено рачунање упоредо са писменим у оба разреда (ако ми се укаже прилика, о овоме ћу предмету говорити други пут засебно).

X. (13) При предавању земљописа наставник се служио овим мапама: Азије, Америке, Африке, и Аустралије Киперт-овим, а Јевропе од Киперта нема ова школа; мапама Јевропе, Азије и северне Америке од Хантке-а, при предавању Балканског тропоља служио се наставник генерал-штабном картом Аустро-Угарске о јевропској турској, мапом Србије (од Ј. Драгашевића) а Аутографисаном мапом Србије (од М. Јорговића).

XI (14) За вештине: Цртање, Краснопис, а нарочито гимнастику, ученици показују особиту вољу. Часова је довољно за поменуте вештине, по добро би било за гимнастику додати још један час недељно за (чисто) војено вежбање, те би тако сваки ученик био привикнут — још зарана — војеном вежбању и другим војеним знањима — баш и онај који неће, ма из ког узрока, никада имати прилике обучавати се војеним знањима и телесном војеном вежбању.

Уз оволико научног материјала одређеног за изучавање у прва 2 разреда гимназије (а и у осталим), учити још упоредо и занате, било би право крпарење, јер се то не би могло постићи, те би било, само веће збрке осим ако би се што могло, односно тога, учинити, кад би се — неки ученици, што велим неки, то ће држим бити сваком јасно — упућивали да уче занате у време часова гимнастике. Иначе за то требају праве занатлијске школе, у којима би се поред редовног изучавања заната — имала предавати по неколико часова недељно извесна знања и вештине нарочито занатима потребне.

XII (15) Нижи разреди (I, II, и III) нису оптерећени предметима. Пази се, пазило се и ваља пазити да тежи предмети као што су српски језик и математика, заузимају прве часове из јутра, као и то, да се часови минералогije, ботанике и зоологије (ради ентомологије нарочито) стављају последњи после подне, те да предавач може чешће чинити екскурзије са ученицима по околини летњег течаја.

XIII (17) Г. Михаило Рувидић, учитељ цртања краснописа, гимнастике и немачког језика у II. разреду, био је болестан 10 дана (м. маја); његове часове заступао је старешина завода, у колико се њихови часови нису сударали, те старешина завода није могао папуштати своје а заступати његове часове.

XIV (18) Ученици се пропитују сваког часа у толико у колико је која предавана ствар у науци тежа те да наставник може — пропитивањем — видети, колико су ученици схватили показано из науке, иначе се ученици испитују (за оцену) по што се један одељак — целина — сврши; и сваки ученик добија оцену из дотичног предмета кроз 2 месеца.

XV (19) Почем, тачком 19 расписа, није положено одређено питање, т. ј. не вели се који испит главни или испит преко године, онда учитиво одговарам: испитивање (за оцену), преко године, траје некад целог часа, некад мање, али ретко може од 10 до 15 мињута, а главни испит траје између 15 и 30 мињута, а никад мање ни више (у овој школи, где је мало ђака било, обично је испит трајао 20 мињута, а врло ретко мање и то са особито добрим ђаком).

XVI (20) Задоцњенја од школе није било скоро никако.

XVII (21) Кржњено је свега 3 ученика из I разреда због неморалног владања.

Најчешће су употребљаване опомене као омање казне, и израда задатака за лење ученике.

XVIII (22) Непослушности озбиљне није било од стране ученика.

XIX (23) Стање је кабинета овако: у минералшкој збирци од 150 комада минерала (са 50 кристалних облика од гипса) нема петрефакта, а остало је — према књизи Покорног довољно.

За ботанику је довољно мапа и слика (које су већ помињате) са хербаријумом од 142 феде биљака

За зоологију (ако се отвори III разред и остане исти наставни план односно природних наука) имају Шрајберове слике и једна карта од Покорног, што је довољно осим што би требало да има слика о деловима човековог тела за изучавање анатомије и физиологије човека.

Од географских карата потребна је још мапа Јевропе од Киперта.

Збирка за метарски систем у толико је непотпуна, што у истој нема *делова литра и у* коцкастој природној форми (осим што у такој форми има само литар и мили литар као садржина килограма и грама) но те су делове ученици сами — под руковођењем наставника (а помоћу стереометрије) — правили и могу их правити од круте артије.

У библиотеци имаде свега 38 нумера (дела). где под једном нумером имаде 31 гласник и последњи је 46 за 1878 годину, а недостаје још 15 гласника (1, 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 22, 33, 34, 41, и 42) и нових за 1879 и 1880. годину. А потпун комплет гласника веома је потребан, као и »Рад Југо-словенске академије знаности и уметности;« Миклошићева дела, Даничићева дела (осим историје облика и основа што има у библиотеци;) које важније историјско и математичко дело, јер нема ниједнога од тих дела, а нарочито је потребно имати од математичких дела све делове геометрије (планиметрију тригонометрију равну и сферну, нацртну и аналитичну геометрију

и нижу и вишу геодезију), и други важних дела ако би их било, могуће набавити, (као што је н. пр, енциклопедијски речник, сва Дарвинова дела у немачком преводу и т. д.)

Зграда је школска рђава из узрока што општина није имала нити још и данас има своје гимнзијске зграде и што нема ни иначе кућа удесних за школу. Паш-Агићева кућа у којој је била школа до пре 6-7 недеља једина је управо, за сад, која би по нужди могла послужити за школску зграду, али њу одузе има-лац, те је сада још горе са зградом него што је до сада било. Општина обећава правити зграду, а то јој треба чинити иначе је немогућ школин опстанак у Лесковцу.

Д№ 88

10 Јула 1880

у Лесковцу

Заступник Директора лесковачке  
ниже гимназије Професор  
МИХАИЛО ЂУРОВИЋ

## П Р И Л О Г

### ЗА ПРЕДАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

у I. раз. средњих школа

Од Косова овамо ми, као народ, имамо толико несрећа, колико би их готово било довољно да сатру један народ, или да га прелију у другу народност. Ну поред несрећа ми смо и мали и по коју срећу. Међу тим ретким срећама знатна је и стоји међу првима та, што смо за времена стекли свој чисто народни књижевни језик, те је оно знаће што су нам могле давати наше доста несавршене школе и мршава књижевност могло без препона, бар с те стране, брже улазити у народ и ширити се по њему.

Готово за све што имамо, ваља да благодаримо самима себи. Јака животна енергија народа нашег учинила је теу тешким приликама, у којима биваше народ наш, излажаху из самог његовог недра људи или као јунаци или као борци или као политичари и најзад и као умни борци и реформатори на пољу просветном. По важности за садашњост и за будућност наши борци и реформатори на пољу народног књижевног језика стоје наједнако с онима првим.

Није мален број оних, који су привређивали или још и данас привређују на пољу народна књижевног језика, и да се изложи заслуга свакога од њих на том пољу, требало би више места, но што га овде може бити; доста је да овде поменем само главна темељне стубове те оградe. *Доситије* даде *идеју*; *Вук* даде *грађу*; *Даничић* и *Миклошић* испиташе грађу начи-

нише од ње тело; *Новаковић* израдив у том духу целокупну граматiku за средње школе и отворив тиме »Вуков и Даничићеву« језику широк пут у народ, даде томе телу *живот*.

Да ли је пак с тиме свршен сав посао на пољу српске граматике? Могло би се рећи: ако су се ти главни радници на том пољу, који и данас живе зауставили и немају ту шта више да раде, онда је сав рад свршен, и треба само чекати плод; ако ли се нису они зауставили, и мисле и даље терати ко ће се онда с њима утривати?

Али то би било погрешно. Ни за једну се науку не може рећи да је исцрпена и да се у њој нема шта више истраживати тако није исцрпена ни наука филолошка. Истина је пак да се мора много поуздати у се онај, који науми да се с њима утркује. Ну енергија, у којој народ наш некад није оскудевао створиће људе ако не да претеку Даничића, а оно да буду потпуно достојни да некад стану на његово место и наставе ход оним правцем, којим је он мислио даље ићи.

Ну то су великани какви сви не можемо бити. Него да ли и за нас мале остаје што год да радимо на том пољу? Или ми треба само да гледамо у њих и да ми се дивимо? Истина, треба да им се дивимо али има ту посла и за нас. Они су дни што иду напред и означају трасу; ми треба идемо за њима да

попуњамо и уравњавамо пут, да садимо и гајимо крај њега хладовите пријатне биљке, да се свакоме мило тим путем проћи.

Схватајући тако дужност свију оних, који су по занимању свом позвани да изиђу на посао и приреде, колико ко може, ја ево чиним своје.

Ко се није зарадовао, кад је изишла „Наука о гласовима“ од Ст. Новаковића, од оних предавача српског језика, који су осећали потребу да свој народни језик, који је тек од пре неколико година стао уживати нешто милости у нашим школама, предају по новијем и напредвијем систему! Зло је одиста, ако предавач нема већ у глави својој систем и најнужнију грађу за предавање; али колики је терет бити и предавач и књига! И та књига одиста подмирује врло добро потребу ради које је написана. Па и пак и сам поштовани писац њезин најмање ће заиста бити наклоњен да држи, да му је то дело са свим савршено и да боље не може бити. И можда неће проћи много а он ће своје дело прерађивати. И само његово искуство, које он сам буде прибрав до тог времена, биће на сваки начин знатно; ја држим да би требало да му се дотле стави на расположење и искуство свију оних, који су у своме занимању имали посла с тим делом, или који се иначе у том послу разумеју. Из таквих разлога ја прилажем овде оно, што сам искусио и прибрав за тај посао.

Највећи део онога што ћу овде изложити узето је из саме науке о гласовима. Само на многим местима биће узет други ред и распоред, на многим местима другачије стилисано, како би за ученике било јасније и појмљивије, где где је по што шта додато, где где по нешто изостављено, што мислим да је на оном месту излишно или без користи. Али има и по нешто са свим *ново*, као што су називи и подела у именица, придева и заменица. О овим новостима треба нарочито да даду суд сви они, који се овим послом баве, те да се види шта ће од њих моћи да остане у важности, а шта не. Моје пак разлоге, ја ћу давати узгред где устреба.

Прелазим на ствар.

## ПРИСТУП

### I

#### О ГРАМАТИЦИ И ЈЕЗИКУ

##### 1. Шта је граматика.

Грамматика је наука о језику; у њој се излажу закони, по којима што у језику бива.

## 2. Шта је језик.

Језик је оруђе ума човечијег. Што год човек умом замисли, и хоће да искаже и другима, он то исказује језиком (т. ј. говором). Сваки народ има свој *рођени* (или матерњи) *језик*, и њиме се највећма и разликује један народ од другог.

## 3. Како постаје језик.

Говорним оруђима, која су смештена у грудној дупљи, врату и устима, дају људи од себе разне гласове. Ти се гласови на различне начине састављају међу собом, те се тако граде поједине речи. Те се речи опет на различне начине састављају међу собом, те се исказују људске мисли. Кад се једна мисао искаже речима, онда се то зове — *реченица*. Кад се много реченица изговори, то се онда зове *говор* или — *језик*.

## 4. О мењању језика.

Од како су људи постали, људски се ум непрекидно развија и усавршава, и тиме се понајлак мења. С тога сваки језик, има своју *прошлост* и своју *садашњост*.

## 5. Каква може бити граматика.

У граматичи се може излагати језик онакав, какав је сад, и онда се она зове: *граматика садашњег језика*. А може се у граматичи излагати језик онакав какав је био у најстарије време, и закони, по којима се он мењао, докле није постао онакав, какав је сад, и онда се она зове: *граматика историјска*.

## 6. О овој граматичи.

У овој се граматичи излаже језик онакав, какав је сад, и закони, по којима шта у њему сада бива. Али се по нешто узимље и из историјске граматике, кад је потребно да се њиме објасни што год у садашњем језику.

Кад је већ потреба да се у почетку говори о граматичи и језику, онда држим да је боље да се ту одмах каже све о граматичи и језику, него да се о томе говори још на једном месту.

## II

### О ВРСТАМА РЕЧИ

#### 7. Подела речи у врсте

По служби, коју речи у језику чине, деле се оне у девет врста, које се зову: именице, придеви, бројеви, заменице, глаголи, прилози, предлози, свезе и усклици.

### 8. Подела врста речи у групе.

Речи првих пет врста (именице, придеви, бројеви, заменице, и глаголи) мењају у говору своје облике; а последње четири (прилози, предлози, свезе и усклици) не мењају никад свој облик.

Речи прве четврт врсте (именице, придеви, бројеви и заменице) мењају своје облике на један начин по *надежима*, те чинећи тако једну групу с именицама, зову се једним заједничким називом: *имена*.

Глаголи мењају своје облике на особити начин по *временима и лицима*, и чине по томе засебну групу.

Речи последње четири врсте (прилози, предлози, свезе, и усклици) по томе што никад не мењају свој облик чине једну групу и зову се заједничким називом *речице*.

Кад се већ и онэко доцније помињу *имена и речице*, онда држим да треба ову поделу извести потпуно и прецизно. Да се пак прве четири врсте зову *имена* за то што свака од њих казује печему име (Наука о облицима) не подудара се с одредбом придева (наука о гласовима) за које се вели да се њима ништа, него само замењују остале речи. Број у самој ствари тако исто не именује ништа, него само казује колико је на број онога што се именује именицом, уз коју он стоји или која се узањ подразумева. Назив *имена* дакле може у самој ствари вредити само за именице, које одиста казују име печему; а оним осталим трима врстама речи може он пристати само с тога што се и оне мењају по *надежима*, по којима се мењају именице. То нам још јасније добазује стара *номинална* децениација, по којој су мењали и придеве и бројеве исто онако као и именице.

### 9. Шта су именице.

Именице су имена лицима и стварима.

### 10. Подела именица по служби

Именице се деле према ономе, што оне именују на *чулне* и *мислене*.

*Чулне* су именице имена лицима и оним стварима, које можемо чулима дознати, нпр. *човек, столар, ковач, дете, тетка ујна, кућа, дрво, сено, вода, сребро, светлост, мрак, зеленило, илазило, звук, вика, муча, слат, горчина, киселина*, итд.

*Мислене* су именице имена оним стварима, које не можемо чулима дознати, него се само у памети замишљају, нпр. 1. *радња канва: ивањање, играње,*

*стајање, читање, спавање, сан, слава, свадба, даћа, недаћа; 2. бивање, пометак, обстанак, нестанак, трајање, свршетак; 3. мислену каквоћу: багатство, сиромаштво, младаост, млина, задвољство, ирилика, одлика* итд.

### 11. Подела чулних именица

*Чулне* именице по ономе што оне именују могу бити:

1. *Властите*, од којих свака припада само једном извесном лицу као његово властито име, или само једној познатој ствари као њено властито име, као што су крштена или надевена имена људима, животињама, имена земаља, вароши, градова, река, и т.д. нпр. *Милица, Десанка, Станка, Зеленко, Шаран, Рогоња, Риђо, Србија, Босна, Бугарска, Биоград, Зајечар, Валезо, Ртањ, Медведник, Авала, Морава, Дрина, Колубара* итд.

2. *Заједничке* од којих свака припада многим у главноме једнаким лицима или стварима као њихово заједничко име, нпр. *човек, иеро, књига, брџина, цвеће, дрвље, телад; злато, жито, вода* итд.

*Заједничке* се опет именице према ономе што оне именују деле у три врсте;

1. *Посебне*, од којих свака као зеједничко име припада многим лицима или стварима *посебнице*, нпр. *човек, дете, књига, иеро, школа, дрво, цвет, теле, итица*, итд.

2. *Збирне*, које као заједничко име никад не именују једно оделито лице или једну оделиту ствар него свакад више лица или више ствари *укупно*, нпр. *дрвље, цвеће, камење, зрнџље, јато, стадо, чабр, мџмџад, тџлад, живина, мџшкџње, жџнскџње* и тако д.

3. *Вещтаствене*, које именују материју или градиво, од ког се граде разне ствари и подмирију потребе у животу, нпр. *зџмља, вода, маџт, хрџна, жџто, мџсо, мџџо, сир сџно, злато, гџвџђе, иџсак*, и тако даље,

### 12. Поделџ именица по родовима.

Именице се још деле и по родовима; свака именица мора бити или *мутког рода*; *човек, зид, арџзор*; или *женског рода*: *жџна, табла, хџртија*; или *средњега рода*: *дете иџро, маџтило*. Ниједна пак именица не може имати обџлика за сва три рода, него само за један ма који од њих.

Досадшњи назив „*стварне*“ именице не одговара прецизности, коју назив треба да има. Кад у одредби именичкој морамо да кажемо да су именице имена лицима и стварима, онда ми немамо ни једне именице

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



која није стварна, т. ј. која није име какој год ствари; а ако нећемо по том да називамо, онда није ни једна стварна, јер смо их ми све само измислили или замислили. Него по ономе што све ствари материјалне и нематеријалне делимо на *конкретне*, т. ј. оне, које можемо чулима дознати, и *апстрактне* т. ј. оне, које чулима не можемо дознати, онда је природно да и ако и имена тих ствари поделимо и назовемо према њиховој природи *чулима* и *мисленима*.

У осталом ово је потребно учинити не само ради боље прецизности и доследности назива, него и ради олакшице и учитељу и деци при анализи именица. Ко се год бави тим послом у школи, знаће, како тешко иде с анализом именица по одредби, по којој и најбољи ђаци врло често греше трапајући у мислене именице толике именице које никако нису мислене као што су: светлост, звук, ветар, звек, језик, црноћа и тако даље.

2. Назив „*особне*“ именице такође није доследно изведен.

Особа у нас значи *лице*; хрватски граматичари место нашег првог, другог и трећег лица и кажу прва, друга и трећа *особа*. Рећи именице „*особне*“ значи колико рећи именице „*личне*“, што би значило именице, које су имена само лицима, што пак не стоји, јер Зајечар, Ртањ, Колубара нису лица. Ако хоћемо да је назив „*особне*“ постао не од *особа*, него од *особина*, која се у нас употребљава у значењу у ком и сопственост, од које смо пређе имали и назив „*сопствене*“ именице, онда би се морало рећи не „*особне*“ него *особинске*. Некадашњи назив „*сопствене*“ именице“ одговара потпуно ономе што се овим називом хоће да означаи, и њега је Даничић у потпуном значењу заменио који је више српски: „*властите*“ али да „*особне*“ не одговарају појму, држим да је јасно.

3. Кад заједничке именице поделимо на *збирне* и *вештаствене*, као што је у науци о гласовима, онда значи да и нема других именица, које би се звале заједничке осим ових двојих; док у самој ствари тако није, јер *књига перорез*, *арозор*, нису ни збирне, ни вештаствене, те по томе за њих нема имена, пошто назив „*заједничке*“ припада и збирнима и вештаственима. Према томе држим да ће се признати за умесно што оваке именице називам *особнима*.

### 13. Придеви.

Придеви стоје уз именице, и једни описују по чему било оно лице и ону ствар, која се именује

именицом, уз коју придев стоји — а други казују да лице или ствар, која се именује именицом, уз коју придев стоји, припада неком или нечему. Према такој својој служби придеви се деле на *описне* и *присвојне*.

### 14. Описни Придеви.

Описни придеви деле се на *чулне* и *мислене*.

1. *Чулни* придеви описују лице или ствар по нечему што се може чулима дознати и они су двојаки: а, *Каквоћни*, који описују лице или ствар, која се именује именицом, уз који придев стоји, по такој каквоћи, која се може чулима дознати, нпр. *студен*, *сладак*, *ипарен*, *прав*, *округао*, *бео*, *плав*, *звучан*, *блед* и тако даље.

б. *Вештаствени*, који казују од какве је материје начињено оно, што се именује именицом, уз коју придев стоји, или каком је материјом учињено да је онако како га придев описује, или најзад каком је материјом прожето, нпр. *земљан*, *гвозден*, *стаклен*, *дрвен*, *златан*, *сребрни*, *блдан*, *идзлаћен*, *мастан*, *брашнава*, *каљав*, *песковит*, *шљунковит*, *шумовит*, *хладовит* итд.

2. *Мислени* придеви описују лице или ствар по такој каквоћи, која се не може чулима дознати него се само замишља у памети, нпр. *добар*, *рђав*, *зао*, *строг*, *ипазедан*, *чист*, *леби*, *весео*, *емеран*, *учтив*, *марљив*, *исслушан* итд.

### 15. Присвојни придеви.

Присвојни придеви ради бољег прегледа деле се на четири гомиле од којих су:

1. Који показују припадање лицу, нпр. *Стоданов*, *Миланов*, *Милићин*, *човек*, *људски*; *човечан*, *кнежев*, *идид*, *идиповски*, *Божиј*, *Божански*, *жењски*, *дечиј* итд.

2. Који показују припадање ствари, нпр. *кућин*, *кућански*, *школски*, *црквен*, *црквенски*, *државни*, *даштински*, *вашарски*, *говеђ* итд.

3. Који показују припадање месту, нпр. *бодградски*, *ваљевски*, *савски*, *дунавски*, *подгорски*, *пољски*, *шумски*, *сувоземни*, *воден* итд.

4. Који показују припадање времену, нпр. *дневни*, *данашњи*, *зимски*, *летњи*, *лашки*, *зимљини*, *овдашњи*, *ондашњи*, *тадашњи*, *ваздашњи*, итд.

### 16. О роду у придева

Како придеви стоје уз именице, те један исти придев може стајати уз именицу свакојег рода, то сваки придев мора имати облике за сва три рода, нпр. *добар*, *добра*, *добро*; *плав*, *плага*, *плаго*; *врљћи*, *врљћа*, *врљће*; *бели*, *бела*, *бело*; *летошњи*, *летошња*, *летошње*; *гвозден*, *гвоздена*, *гвоздено* итд.

Свршиће се

## Стање јавне наставе у Кнежевини Србији

за 1875—76 школску годину

(Наставак.)

Средње плате учитеља и учитељака у појединим окрузима биле су ове:

Округ.	У средњу руку долазило је 1 учитељу учитељици наставнику		
	г о д и ш њ е д и н а р а		
Крушевачки . . . . .	639,05	<b>532,20</b>	624,32
Црноречки . . . . .	639,08	556,05	631,96
Београдски . . . . .	<b>634,13</b>	—	634,13
Крајински . . . . .	652,79	552,67	638,98
Пожаревачки . . . . .	636,72	672,02	640,14
Јагодински . . . . .	639,86	666,34	642,13
Алексиначки . . . . .	644,99	658,53	646,71
Књажевачки . . . . .	665,31	655,03	664,17
Руднички . . . . .	676,20	655,03	675,19
Смедеревски . . . . .	697,42	564,17	685,83
Крагујевачки . . . . .	690,06	665,00	687,28
Шабачки . . . . .	692,66	<b>779,78</b>	698,47
Ужички . . . . .	715,88	643,32	707,08
Ваљевски . . . . .	728,35	584,83	710,41
Подрински . . . . .	719,74	736,89	721,65
Чачански . . . . .	720,17	756,39	723,92
Ћупријски . . . . .	<b>736,13</b>	712,46	732,42
Варош Београд . . . . .	<b>1088,19</b>	<b>896,45</b>	997,96

Из ових средина види се, да су најбоље на-грађени наставници основних школа у вароши Београду. Најмању средњу плату имају учитељи у београдском округу, а учитељке у округу алексиначком.

По средњој плати учитеља, најближи је Београду округ ћупријски, а по плати учитељака округ шабачки. Средња годишња плата учитеља, поређена плати учитељака

мања је	већа је
у о к р у г у	у о к р у г у
алексиначком	ваљевском
јагодинском	књажевачком
подринском	крагујевачком
пожаревачком	крајинском
чачанском	крушевачком
шабачком	рудничком
	смедеревском
	ћупријском
	ужичком
	црноречком

Највећа је разлика у вароши Београду и у округу ваљевском. На сваку стотину динара плате једног

учитеља у Београду, примала је једна учитељка само 82 динара, а у округу ваљевском 83 динара. У осталим окрузима разлике су незнатне.

Издатак на плату у појединим месецима 1875—76 рачунске године био је овај.

У месецу	динара	процент
Новембру . . . . .	42.614,10	9,01
Децембру . . . . .	42.526,33	9,00
Јануару . . . . .	42.400,03	8,97
Фебруару . . . . .	42.683,80	9,03
Марту . . . . .	42.698,60	9,04
Априлу . . . . .	42.782,36	9,05
Мају . . . . .	42.695,01	9,04
Јуну . . . . .	38.942,46	8,24
Јулу . . . . .	33.997,10	7,19
Августу . . . . .	33.894,60	7,17
Септембру . . . . .	33.814,60	7,15
Октобру . . . . .	33.616,01	7,11
Свега	472.665,00	100,00

Од Новембра до Маја месеца издатак остао је готово на једној мери, дакле ни број учитеља није се мењао. У Јуну пак издатак је нагло опао. Међу тим у овом се месецу свршује школска година; а кад је у то време мање учитеља на плати, то долази отуд, што се неки учитељи, нерадници, журе да поднесу оставке на учитељство, желећи тиме избећи рђаву оцену свога рада и резервисати себи овим начином опет повратак у службу. Школе с оваким учитељима не само што нису од користи народу, него су још и од штете, једно с тога, што се води излишан трошак око издржавања тих школа, а друго за то, што деца у школи само дангубе.

Трошак, који носе општине око издржавања школе, скоро је голји, колики и сам издатак на плату наставника. Колики је био у 1876 години, није нам познато, но за 1874 рачунску годину издале су општине на ту цел 433.206,61 динара. Кад ову суму додамо издатку на плату учитељима, онда имамо у округлој суми 906.000 динара! Кад овај издатак поделимо са бројем ђака, који су били у сва четири разреда основне школе на крају 1876 школске године, онда долази на једног по 41 динар годишње. Кад узмемо у рачун само оне ђаке, који су свршили цео течај основне школе, дакле у сеоским школама *трећи* а у варошким *трећи* и *четврти* разред, а таквих је ђака било 5.915 (5.026 ученика и 889 ученица)

1876. години, онда долази од издатка на једног ђака у средњу руку по 153 динара. Према томе стаје школовање једног ђака сеоске триразредне школе по 459 динара, а на ђака варошке школе долази и по 612 динара, кад би редовно свршио сваке године по један разред. Но колико има ђака, који у школи пробаве више година, а не само 3 или 4, докле је сврше. Више од две трећине ђака напуштају школу и неушавши у трећи разред, а за њих се потпуно може казати, да се школом ни мало нису користили. И ово је заиста голем губитак у сваком погледу. Има истина у више прилика и кривике до самих родитеља, што им дете школу не сврши, но много је већа кривица до надзорне власти. Јер кад је 1876 године од 127.298 мушке деце ишло у школу само 24.521, а од 120.344 девојака само 3.444, дакле од мушких 19,26 а од женских 2,86 процената, то би од њих бар *половина*, ако не више, могла свршити цео школски течај. Какав ли би био резултат, кад би се и код нас завело *обавезно* учење у основној школи? И овде може само добар и строг *надзор* помоћи, а сви други недостатци изгубиће се с временом.

Као што је познато, основе школе издржавају се школским прирезом и интересом од капитала школског фонда. У 1876 рачунској години прикупљено је на име школскога приреза 396.263,72 динара, а на плате учитеља и учитељака издато је у тој години свега 472.665 динара, дакле преко приреза 16,16 процената. Но од овог средњег процента имају неки окрузи још далеко већи; у неким пак окрузима потроши се опет мање по што је добивено од приреза.

Како је у том погледу било у појединим окрузима, изложено је у овом прегледу.

О К Р У Г	У 1876 рачунској години		Од 100 лин. приреза долази на плат. наставника
	примљено је школскога приреза	издато је на плату наставника основних школа	
Д И Н А Р А			
Ужички	51.097,61	23.333,69	45,67
Крушевачки	28.446,97	18.105,17	63,65
Београдски	32.027,15	29.170,03	91,08
Пожаревачки	64.179,77	59.533,02	92,76
Алексиначки	15.378,29	14.874,35	96,72
Књажевачки	12.340,35	11.955,03	96,88
Ђупријски	19.635,44	23.437,57	119,36
Крагујевачки	30.988,97	37.113,09	119,76
Јагодински	19.635,44	22.474,56	126,49
Црноорчки	15.931,48	22.118,76	138,84
Подрињски	9.086,86	12.989,63	142,95
Руднички	9.569,33	14.179,08	148,17
Шабачки	20.802,45	31.431,23	151,09
Ваљевски	17.428,56	28.416,44	163,05
Чачански	12.686,42	20.993,56	165,48
Крајински	17.964,92	37.060,83	203,23
Смедеревски	13.653,03	31.548,35	231,07
Варош Београд	7.007,12	33.930,61	484,23

У овом прегледу имамо само *шест* округа који су својим школским прирезом могли подмирити издатак на плату наставника: у осталих *једанаест* округа тај је издатак био већи од приреза. Но највећа је несразмерност у вароши Београду. Истина стоји и то, да се у 1876 години није могао сав прирез прикупити у неким, нарочито пограничним окрузима, због ратних прилика. Но да је нешто и потпуно прикупљен тај прирез, опет не би био довољан, да подмири издатак на плату наставника основних школа.

Са побољшањем стања учитељског, т. ј. са одређивањем већих плата, у тесној је вези било и подизање школскога приреза. Овогодишња народна скупштина примајући закон о платама учитељским није могла неусвојити предлог о подизању школскога приреза од 1.70 на 2.50 динара на сваку пореску главу. Према усвојеној системи повишавања плата учитељских с овим ће се прирезом моћи подмиривати тај издатак, но опет не за дуго време; јер потреба нових школа све је већа.

## IX

### Напредовање јавне наставе у кнежевини Србији од 1836—1876 год.

Г. М. Спасић и М. Ђ. Милићевић, у органу српског ученог друштва, лепо су описали развитак јавне наставе у кнежевини Србији од првог почетка њезиног. Г. М. Спасић тек летијачно описао је организацију школа, но од велике је вредности у његовом раду то, што су у њему сачувани статистички подаци о школама из првога времена. Отуд и узесмо податке, која су мало даље поређени подацима из повијега времена. Спис г. Спасића једини је за то извор, јер у архиви министарства просвете нема тих података, и то за то, што су *»Директори школа«* имали своју архиву, која је већ сасвим пропала.

Неулазећи у опис организације и састава јавне наставе, с тога, што је овај предмет довољно исцрпљен радом г. М. Ђ. Милићевића,<sup>1</sup> прелазимо на статистичке податке о *Лицеју* и *Великој Школи*,

*Лицеј* је отворен 1833 године, а имао је два одељења: философско и правничко. *Велика Школа* установљена је 1863 године, а има три факултета: философски, правнички и технички. У овом прегледу налазе се статистички подаци о овој нашој највишој школи.

<sup>1</sup> Гласник српског ученог друштва. Књига XXIV. страна 1—135.

ШКОЛСКА ГОДИНА	Број настав- ника	Број ђака на крају године			
		У ФАКУЛТЕТУ			
		Фило- софском	прав- ничком	тех- ничком	СВЕГА
1845—46	9	?	?	—	62
1855—56	15	?	?	—	44
1865—66	15	27	157	18	202
1875—76	25	64	69	15	148

Од 1846—1876 године број наставника растао је са 5,9 а број ђака само са 4,6 процената годишње. На једног наставника долазило је у средњу руку

у години 1845—46 . . . . .	7 ђака
1855—56 . . . . .	3 „
1865—66 . . . . .	13 „
1875—76 . . . . .	6 „

Богословија отворена је у почетку 1836—37 школске године. О стању њеном имамо овај преглед.

ГОДИНА	Број наставника	Број ученика									
		У ПОЧЕТКУ ГОДИНЕ					НА КРАЈУ ГОДИНЕ				
		У РАЗРЕДУ				СВЕГА	У РАЗРЕДУ				СВЕГА
		I	II	III	IV		I	II	III	IV	
1845—46	4	53	26	21	23	123	52	26	21	23	122
1855—56	5	45	31	43	21	142	43	31	43	21	138
1865—66	10	51	61	46	57	215	42	58	43	55	198
1875—76 <sup>1)</sup>	29	70	69	67	42	248	64	65	65	40	234

Кад број наставника и разреда поредимо броју ученика, онда видимо, да је долазило на 1 на крају школске године наставника разреда

	У	Ч	Е	Н	И	К	А
1845—46 . . . . .	31						31
1855—56 . . . . .	21						35
1865—66 . . . . .	28						49
1875—76 . . . . .	9						58.

Број наставника растао је у овој тридесетогодишњој периоди са 20,8 процената годишње, а број ученика само са 3,4! А да није отворено друго одељење богословије, тај би годишњи проценат износио само 0,73.

<sup>1)</sup> У првом и другом одељењу богословије.

Занимљиво је да се види, како су ученици напуштали поједине разреде у ове четири године.

У ШКОЛСКОЈ ГОДИНИ	О Д С Т О У П И С А Н И Х У Ч Е Н И К А					у бого- словији
	У Р А З Р Е Д					
	I.	II.	III.	IV.	у бого- словији	
1845—46	1,89	—	—	—	—	0,81
1855—56	4,44	6,06	—	—	—	2,82
1865—66	17,65	4,92	6,52	3,51	—	7,19
1875—76	8,57	5,80	2,99	4,76	—	5,65

Богословија имала је до краја 1839—40 школске године само два разреда. У почетку 1840—41 године отворен је трећи а 1844—45 године и четврти разред.

Од почетка 1836—37 до закључно 1872—73 године почело је учити први разред богословије свега 2.146 ученика. На против од 1837—38 до краја 1875—76 године свршило је четврти разред богословије 1,183 ученика. Од сто уписаних у први разред свршило је дакле разред четврти њих 55. Од 1836—1873 године дакле за 37 година, долазило је у средњу руку годишње по 58 ученика у први разред богословије, а за то време излазило је из четвртог разреда по 32 ученика годишње, дакле нешто више од половине.

За посматране овде четири године, било је овако:

УПИСАНИ У I. РАЗРЕД	СВРШИЛО IV РАЗРЕД		
ГОДИНЕ	УЧЕНИКА	ГОДИНЕ	УЧЕНИКА
1843 . . . . .	43	1846 . . . . .	23
1853 . . . . .	43	1856 . . . . .	21
1863 . . . . .	59	1866 . . . . .	55
1873 . . . . .	77	1876 . . . . .	33

Од 1843—73 . . . . . 56 Од 1846—76 . . . . . 33

Од 100 уписаних у први разред ученика, свршило је четврти разред:

Од 1843—1846 . . . . .	53,50
„ 1853—1856 . . . . .	48,84
„ 1863—1866 . . . . .	93,22
„ 1873—1876 . . . . .	42,86
„ 1843—1876 . . . . .	58,93.

Ова неједнакост у проценту ученика који свршавају четврти разред, долази отуд, што се у богословију примају ученици не само у први разред, већ и у старије разреде, према томе како су спремни.

Виша женска школа отворена је 1863 године, можемо дакле поредити само две године, и то 1866 и 1876.

Та је школа имала:

		УЧИТЕЉА				
године управитељку класних предавача вештина наставника						
1865—66	1	3	—	10	14	
1875—76	1	6	2	10	19	

ГОДИНЕ	УЧЕНИЦА										
	У ПОЧЕТКУ ГОДИНЕ					НА КРАЈУ ГОДИНЕ					
	У РАЗРЕДУ					СВЕГА	У РАЗРЕДУ				
	I.	II.	III.	IV.	I.		II.	III.	IV.	СВЕГА	
1865—66	73	35	45	—	153	54	34	41	—	129	
1875—76	97	75	50	51	273	82	68	48	50	248	

На крају године долазило је на 1

ГОДИНЕ	РАЗРЕД	УЧИТЕЉУ	УЧЕНИЦА			
			I.	II.	III.	IV.
1865—66	43	32				
1875—76	62	28				

Од 100 уписаних ученица оставило је :

ГОДИНЕ	РАЗРЕД				ШКОЛУ
	I	II	III	IV	
1865—66	26,03	2,86	8,89	—	15,69
1875—76	15,46	9,33	4,00	1,96	9,16

Од 100 ученица уписаних у први разред

ГОДИНЕ	ГОДИНЕ	
1863—64	свршило је	1865—66 IV разред 43,62
1872—73	„ „	1875—76 IV разред 53,19

Све ове размере доказују, да је поступно кретање ученица више женске школе нормално, бар у првој десетогодишњој периоди везинога рада.

Гимназија била је једна у 1835—36 години, и то са четири разреда а толико и професора. Ученика у сва четири разреда било је 85. За доцније време имамо овај преглед.

ГОДИНЕ	БРОЈ							Од 100 уписаних ученика свршило је
	виших			свију	наставника	ученика		
	гимназија					у почетку	на крају	
				школске године				
1845—46	1	3	4	18	381	290	76,12	
1855—66	1	3	4	27	948	788	83,12	
1865—66	2	4	6	53	1.402	1.081	77,10	
1875—76	2	9	11	103	1.718	1.398	81,37	

(Наставиће се.)

## НАУЧНА ХРОНИКА

X.

### Материја под спектром.

Од како је први сунчев зрак разложен на његове саставне делове, од како се дознало за спектралну анализу, од тада су неке гране природне науке а нарочито хемија великим корацима пошле у напред.

Спектрална анализа је помогла да се између осталих открију још неки нови елементи: цезиум, рубидиум, талијум, индијум, и галијум; она нам је дала многих података о физичком и хемијском саставу сунца, планета а и осталих звезда.

У најновије доба спектралној анализи отворило се ново поље истраживања, на коме, ма да је у почетку свога рада, дошла је до врло интересантних резултата. Упоредна спектрална анализа дала нам је пачина да се мало боље упознамо са суштином елементарних састава материје, са атомима.

Шта је то сиектар?

Кад пропуштимо сунчев зрак кроз стаклену призму видићемо да он прошао кроз призму, неће изаћи на другу страну, као прост бео зрак, него ће се разложити на других седам простих боја, које почев с једнога краја иду овим редом: црвена, неранцаста, жута,

зелена, отворена плава, затворено плава и љубичаста. Низ тих седам боја зове се сиектар, сунчев сиектар јер је постао од сунчевог зрака. То нам дакле казује, како бела сунчева светлост није проста, него сложена из тих седам, које су свака за се просте, јер се не дају даље разлагати.

Овакав сиектар, као што га сад описасмо добија се само од сунчеве светлости а и од свију оних тела која сјаје сунчевом светлошћу као што је месец и све остале планете. Од осталих светлости, још се сиектар електричне светлости понајвећма подудара са сунчевим но не олетсавим. Свака друга светлост даће други сиектар. И што је најглавније једно извесно тело даће увек један исти сиектар, па ма у ком се облику оно јавило. Кад усијамо једну металну жицу па је замочимо у обичну кујнску со, со ће се прилепити за њу. Кад сад ту жицу на којој се нахватала со унесемо у пламен једне свеће, тако да со почне горети, и у исти мах ту светлост пропуштимо кроз призму, видићемо да ћемо у спектру добити само жуту боју; та жута боја долази од натријума кога има у соли. Друго неко тело, да ће другу боју у спектру или неколико других боја. Ми сад знамо да кад год имамо у неком

телу натријума, онда ће увек спектар тога тела дати жуту боју. И обратно, ако у спектру некога тела видимо жуту боју, ми морамо закључити да у том телу има натријума. Ако другу неку боју угледамо, знаћемо да у том телу има других састојака, који дају ту другу боју и т. д. Кад се тела тим путем испитују онда се то зове *саектрална анализа*, а апарат којим се то ради зове се *саектроскоп*.

Знаћемо да је хемија до сад нашла скоро 70 простих тела, која се зову елементи; сваки такав елемент даје у спектру своје нарочите знаке, по којима га можемо увек познати, као што горе показасмо за натријум. Међу тим елементима има и таквих, који се међу собом у многоне слажу, ма да су то разне материје, и кад посмотримо спектре таквих, хемијски блиских елемената, онда видимо да и њихови спектри стоје у неком извесном односу, који је однос *Цијамицијан* назвао *хомологијом*, *сличношћу спектра*. Тако на пример цинк и кадмијум два метала врло сличних хемијских особина, дају хомологе спектре ој којих се сваки састоји из четири линије а разликују се међу собом само у толико, што је цинков спектар савршен са кадмијумовим више према љубичастом крају спектра. Оба спектра имају једну црвену и три плаве линије, само што је цинкова црвена линија ближа жутом пољу а остале три плаве линије помануте су више према љубичастом делу спектра. Поједине линије цинка и кадмијума одговарају једна другој као хомологе линије дакле и спектри њихови су хомолози. Исти такви односи постоје и између спектра других елемената, као на пр. између хлора, брома и јода, између сумпора, селена и антимона, између калцијума, стронцијума и баријума и т. д.

Ова законитост у спектрима хемијских сличних елемената, још је од већег значаја, кад се узму у обзир још неке друге особине хемијских простих тела.

Од највећег значаја у хемији како за проста тако и за сложена тела јесте атомска тежина. По атомској теорији замишља се да су сва тела састављена из атома који су опет код разних тела разне тежине. Најлакши атом јесте код водоника, па се према њему одређују тежине свију осталих атома. Кад поређамо елементе по њиховим растећим атомским тежинама, видимо да су они елементи чије се атомске тежине разликују за 16 или неколико пута по 16 да су они сличних хемијских особина:

H,	Li,	B,	C,	N,	O,	Fl.
1,	7,	11,	12,	14,	16,	19
	Na,	Mg,	Al,	Si,	P,	S,
	23	24	27,	28,	31	32,
Cb,	K,	Ca,	Ti,	V,		
35.5	39,	40,	48,	51		

Тако на пример хемијски су сличне ове групе елемената литијум (Li) натријум (Na) калијум (K....) берилијум (Be), магнезијум (Mg) калцијум (Ca)...; бор (B) и алуминијум (Al....); угљеник (C) и силицијум (Si)...; азот (N), фосфор (P) и Ванадијум (V)...; кисеоник (O) и сумпор (S)...; флуор (F), и хлор (Cl)... и т. д.

Првих осам чланова H, Li, Be, B, C, N, O и F, зове *Менделејев* типским елементима. Ако се према типским елементима поређају сви други тако, да њихове атомске тежине расту за 16 или више пута 16 онда ће постати осам редова хемијски сродних елемената. И према хомологији њихових спектра дају нам ти редови ове односе:

Спектри типских елемената јављају се увек или само у неколико у спектрима свију чланова дотичног реда. Спектар типског елемента хомолог је до половине са спектрима појединих елемената тога реда; друга пак половина спектра слаже се у свима редовима са спектром оних елемената, чија је атомска тежина = 16. дакле са једним делом кисеониковог спектра или са члановима кисеониковог реда, којих је чланова атомска тежина умножено 16. Тако су спектри хлора, брома и јода хомолози са спектрима флуора и кисеоника, а и са елементима његовог реда. Исто тако је спектар силицијума хомолог са спектром угљеника и кисеоника или сумпора.

Овај значајан однос морао би се разно тумачити кад се неби узели у обзир и други појави који са великом вероватношћу показују да треба тражити узрок хомологије спектра у начину слагања елемената. То ће рећи да елементи које хемија сматра за проста тела, нису у самој ствари проста него сложена тела. Јер

Спектри цијанских јединења (CN) и угљенмонооксида (CO) слични су са спектрима њихових саставних делова. Њихови спектри могу се поделити на два дела, од којих сваки део одговара спектру једног саставног дела. Тако исто је спектар силицијума до половине хомолог са угљениковим спектром, а друга половина одговара кисеониковом спектру.

Према овоме изгледа као да је силицијум састављен из угљеника и кисеоника.

Све то наводи нас да на основу тих Менделејевих редова и хомологије спектра поставимо хипотезу којој ће бити задатак да реши овај главни проблем: да разложи тако назване елементарне материје на друге још елементарније. Цијамицијанови опити довели су га до врло важних резултата: да се сви елементи данашње хемије могу свести на типске елементе Менделејеве: водоник, литијум, бор, берилијум, угљеник, азот, кисеоник и флуор. По њему сви би се остали елементи могли извести из њих.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

По и сама експериментална хемија даје нам таквих примера, који су се могли сравнити са прелажењем једног елемента у други а то су тако звана *алотропска стања елемената*. Тако н. пр. фосфор се јавља у два модификацијама: као безбојан и црвен фосфор. Исто то важи и за бор, који се налази као графитски и дијамантски бор. Тако се исто понаша и силицијум и селен. По најбољи пример алотропије даје нам угљен са својим трима модификацијама: као непровидан и неметалан *угљен*, као металан *графит* и прозачан *дијамант*. Но и познате алотропске модификације дају се врло тешко претварити из једног стања у друго, а то нас у неколико теши што нам није одма испало за руком да раздвојимо поједине елементе или да једне претворимо у друге.

Могло би се према томе узети, да су елементи из наведених појединих група разне алотропске модификације једне и исте материје, која се због разних услова јавља у другим облицима. И тако можемо очекивати да ће најзад науци испасти за руком да не само ове за сад просте елементе разложи у друге простије, него да ће још бити у стању једне елементе претварати у друге, као што сад једна једињена претвара у друга. Ово нас истина доста опомиње на средовековно тражење рецепта за злато, али опет на ту хипотезу довела су нас сама факта, опажена под

спектроскопом, за сад најосетљивијим апаратом у целој физици и хемији.\*

Пре но што завршимо о томе, да споменемо једну нову ствар коју донесе најновији број француског листа »La Nature« која је саопштена француској академији наука у седници држаној 28 фебруара (по нов.) ове године:

*Локајр*, енглески астроном, сравњивао је спектре гвожђа добијене на температурама између 4900 до 5400° са спектром сунчевим и у томе дошао до врло важних резултата. Одма је приметио да број зракова у спектру није исти увек и мењао се према томе, да ли је испитивао коју протуберанцу или какву пегу на сунчевој површини. За тим у својој лабораторији испитивао спектар од гвожђа и нашао да ни тај спектар не показује исти број зракова, него се спектар све већма мењао што је већма подизао температуру гвожђа, и најзад је добио у спектралном апарату такве зраке, који више нису одговарали гвожђу, дакле *гвожђе се на тој високој температури разложило на неке друге елементе, још простије*.

Оће ли се то потврдити показаше нам скоро будућност.

\* Под спектром може се познати нека материја и онда кад је има само  $\frac{1}{3,000,000}$  део грама.

## БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

Општина берлинска закључила је свој школски буџет за 1881—2 школску годину. По њему приход од виших средњих школа износи 1,464.200 марака, а расход 1,630.000 марака. Приход од основних школа прорачуњен је на 51.853 марке, а расход на 5,100.393 марака. Осим тога за разне школске потребе треба још 298.255 марака. Према томе општина берлинска имаће из своје касе да изда за школе 6,522.595 марака (једна марка чини 1 динар и 5 пара дин.). За васпитавање сирочади троши Берлин годишње 656.795 мар.

У Маџарској има 15.715 основних школа, међу којима су 251 државне, 1.533 општинске, 13,688 веро-законске и 238 приватне. Деце за школу дорасле било је у прошлој години 2,114.864, а од тих ишло је у школу 1,644.803 — дакле 78 од сто. У основним школама радило је свега 21 421 учитељ.

У целој Немачкој царевини изилазе 116 школских новина и то: у Прусској 57, Саксонској 19, Баварској 12, Виртембершкој 10, Мекленбуршкој и у Вајмару по 3 и т. д.

У Галицији било је прошле школске год. 1645 основних школа русинских; 1135 пољских и само 45 немачких.

У Загребу је после многих година служена служба божја на старословенском језику на дан св. апостола Кирила и Методија. Ову појаву поздравља педагошки лист »Напредак« с особитом радошћу, завршујући ту вест с овим речима: »Дао Бог орили се такови гласови у будуће чешће у хрватским црквама«.

## ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

За поклањање ученицима основних школа, о испитима ове године изволели су поклонити :

Школи велико селској: г. Гаврило Урошевић и Милојко Тодоровић 8 комада разних књига.

Школи осечинској: г. Радован Лазих трговац из Ваљева, 5 комада књига »Дужности матера« од Ђ. Јанковића.

Школи Буприској: Г. Милија Ристић 10 комада »Истока« календара 3 књиге »Очење« и 2 књиге »Избране приче« г. Максим Миловановић лист »Голуб« за целу годину; г. Станоје Костић три књиге »Хасан ага« »Сеоски роман« и »Брђани«; Радисав Живановић и Никола Поповић 5 комада »Пропаст царства српског« две књиге »Цар Лазар«, »дечији ерт« и »честитко«.

Школи читлучкој: г. Милан Алексић 2 књиге »Цар Лазар«, »Пропаст царства српског« и 9 књига »Верозаконска расправа«.

Школи смедеревској: г. Сретен Лазаревић 12 књига »Отаџбине« и 2 књиге »Париз у Америци«.

Школи бикотинској: г. Милутин Поповић 12 књига »Јеванђеља«.

Школи лесковачкој: г. Зафир Златановић 5 књига »Кита цвећа«.

Школи брањковачкој: г. Радован Лазих 5 књига »Дужности матера«, г. Благоје Стојадиновић 4 књиге: »Шест говора проф. Живојна Симића«, а г. Марко Петровић претплатио је за целу годину лист »Васпитач«.

Школи лозничкој: општина лозничка 20 књига »Дете на Алпима« 11 књ. »Јавна предавања М. П. Шалчатића« и 20 књ. »Девојачко пунолетство«.

Школи горњо милановачкој: г. Александар Богдановић листове: »Невен« и »Голуб« за ову годину.

Школи кулској: општина кулска 17 разних књига.

Школи доњо-милановачкој: г. Михаило Ђокић 1 књ. »Десет пара«, г. Јов. Бољарић 6 књ. »Мала ђачка библиотека« 2 књ. »Познавање и неговање човечијег тела.«

Школи трстеничкој: г. Филип Јовановић, негова госпођа Мара, деловођа Милан Арсенијевић и Н. Н. 9 књига разнога садржаја.

Школи прокупачкој (женској): Београдско женско друштво 10 књига »Домаћица«, г. архијереј нишки Виктор 2 књ. »Барјактар Бојана«.

Школи пожаревачкој (IV раз женс. школе): гђа Живана Николајевићка 4 књиге »Цигански кнез«.

Школи крагујевачкој: (II раз. I одељ. мушке шк.) г. Љубивој Перишић 4 разне књиге, г. Лука Туфекчић: »Босиље« и »Полажајников дар«, г. Витко Поповић »Робинсон крусе«, г. Петар Божић 2 књ. »Чесница«.

Школи обреновачкој (женској): г. Радоје Радојловић 8 разних књига.

Школи бадовиначкој: г. Милош Благојевић прошле и ове године по 30 књига.

Школи неготинској (II раз. м. шк.); г. владика неготински Мојсеј 12 динара за набавку књига.

Нижој гимназији неготинској г. владика неготински Мојсеј 17 динара: а оне ученике који су највредније долазили на певање. Ова је сума подељена на 9 ученика.

Нижој гимназији пиротској: г. Добросав Стојановић 3 књ. »Песме Бранкове, и »Пут око света«, г. Ф. О. Ширучек 2 књ. »Најважнији проналасци у XIX веку« и »Песме Меда Пучића«, г. Раша Милошевић 1 књ. »Песме Бранкове«.

Школи београдској (женс. источно-врачарској) г. Прока Кнежевић 17 комада разних књига.

Школи прокупачкој (мушкој): г. архијереј нишки Виктор 4 књиге.

Школи лесковачкој (III раз. м. шк.): г. Светозар Миљковић 10 књига »О Арбанасима«.

Школи Црљеначкој: општина црљеначка 13 комада разних књига.

Школи рабровичкој: Радован Лазих 5 књ. »Дужности матера«.

Школи Крагујевачкој (IV раз. ж. шк.) г. мајор Стојан Поповић 4 књ. »О управи у кући и у школи од др. Ник. Ј. Петровића« и 9 књ. Библиотека за мали свет.

Школи винчанској: г. Милан Милићевић 4 књ. »Десет пара«.

Школи параћинској: Општина параћинска 15 комада разних књига.

Школи прокупачкој (I и II раз. ж. школе): општина прокупачка 12 комада разних књига г. архијереј нишки Виктор 2 књ. »Девојачко пунолетство«.

Школи каменичкој: г. Радован Лазих 5 књ. »Дужности матера«.

Школи вратарничкој: учитељка гђица Љубица Стаменковићева 7 комада разних књига.

Школи свилајиначкој (IV раз. м. шк.) г. свештеници: Никола Поповић, Павле Крстић и Ђорђе Стојановић 8 књ. »Дечији свет«, г. Јов. Миодраговић, 8 књ. »Причања деци«.

Школи пиротској (III раз. м. шк.): г. Миша Стефановић 4 књ. »Мале српске гусле; г. Алекса Радовић 3 књиге; г. Сима Х. поп-Зарић 4 књиге; Т. Цветковић 1 књигу; Павле Јанковић 1 књ. Т. Цунић 2 књ; Панчић 4 књиге; К. Ђурић 1 књигу.

Школи београдској (III раз. м. шк. код саборне цркве): г. Никола Прапорчетовић, трговац 10 комада разних књига.